

3. Лисенко М.В. Народні музичні інструменти на Україні. – К., 1955.
4. Колесса Ф.М. Ритміка українських народних пісень // Музикознавчі праці. – К., 1970.
5. Колесса Ф.М. Розвиток ритмічності в українській народній поезії // Музикознавчі праці. – К., 1970.
6. Дитячі пісні та речитативи / Упорядник Г.В.Довженко, К.М.Лугавська. – К., 1991.
7. Колесса Ф.М. Шкільний співаник. – К., 1991.
8. Верховякєць В.М. Весняночка. – К., 1989.
9. Смоляк О.С. Український дитячий музичний фольклор. – Вид. 1. – Тернопіль, 1998.
10. Фохт-Бабушкін Ю.У. Художні інтереси сільського школяра // Естетичне виховання в сільських школах і профтехучилищах. – М., 1976. – С.91.
11. Система эстетического воспитания школьников / Б.Т.Лихачев, Е.В.Квятковский, А.И.Буров и др. – М., 1983.

Олена Отич

ПЕДАГОГІЧНІ МОЖЛИВОСТІ СПЕЦКУРСУ «МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ»

Реформування системи освіти в Україні передбачає посилення її культурологічної спрямованості, оновлення змісту на засадах гуманізації, гуманітаризації, цілеспрямованого використання надбань національної культури у навчанні і вихованні підростаючого покоління, а також у професійній підготовці вчителя до цієї діяльності. З метою підвищення ефективності формування готовності студентів до навчально-виховної роботи у загальноосвітній школі у сучасних соціально-педагогічних умовах науковцями розробляються і впроваджуються нові педагогічні технології та методики навчання і виховання, що ґрунтуються на матеріалі багатой скарбниці народної творчості, зокрема пісенного фольклору.

Однак, як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, питання підготовки вчителя загальноосвітньої школи (і конкретно – вчителя початкових класів) до виховної роботи в школі на основі народної музично-поетичної творчості до цього часу не дістали належної розробки. Дана проблема розглядається дослідниками педагогічної науки переважно в аспекті професійної підготовки вчителя-музиканта (Н.Андарієвська, Н.Кравцова, І.Маринін, Н.Соломко) або формування готовності студентів до естетичного виховання дітей засобами певного народно-пісенного жанру, зокрема дитячої пісні (О.А.Федій).

Результати здійснення педагогічної діагностики підготовки вчителів початкових класів до виховної діяльності на пісенно-фольклорному матеріалі також свідчать про фактичну відсутність системи такої роботи та її фольклористичного забезпечення. Певні потенційні можливості для формування готовності студентів до музично-виховної роботи засобами народної музично-поетичної творчості містять навчальні плани і програми зі спеціальностей 03.08.00 «Педагогіка і методика початкового навчання» та 7.010104, 7.020411 «Початкове навчання і музичне виховання». Проте це суттєво не впливає на підвищення загального рівня вузівської підготовки вчителя до означеної діяльності, оскільки дискретність навчально-виховного процесу, вузькопрофільна спрямованість та часова обмеженість ознайомлення студентів із народною усно-поетичною творчістю не забезпечують необхідного зв'язку фольклористичної підготовки з підготовкою до виховної діяльності. Це унеможливило ефективну організацію останньої на пісенно-фольклорних засадах.

Здійснене констатуюче дослідження показало необхідність розробки експериментальної методики підготовки вчителя школи першого ступеня до виховної роботи засобами народнопісенної творчості, яка забезпечить підвищення її якісного рівня.

Одним з основних елементів даної методики є інтегрований спецкурс «Методика виховної роботи в початковій школі на матеріалі українського пісенного фольклору». Він включає питання фольклористики, естетики, музичної й вікової психології, теорії виховання та методики виховної роботи і розрахований на 32 години (16 лекційних, 12 практичних і 4 лабораторних). Лекційні заняття виконують інформативно-пізнавальну функцію і цілеспрямовуються на формування світогляду студентів, вироблення в них мотиваційно-ціннісного ставлення до української національної культури, народнопісенної творчості, усвідомлення естетико-педагогічних функцій народної пісні та розвиток професійного інтересу і спрямованості на виховну роботу на її матеріалі.

Функція практичних занять – пізнавально-творча. Їх основна мета – формування в майбутніх вчителів аналітичних, гностичних, конструктивних, спеціальних та інших професійних умінь, необхідних для успішного проведення виховної роботи засобами пісенного фольклору. Конкретно-практична функція лабораторних занять полягає у моделюванні й творчому розв'язанні певних педагогічних ситуацій; практичному оволодінні студентами конкретними методиками діагностування рівнів вихованості, художньо-творчого розвитку та готовності учнів початкових класів до сприйняття виховного впливу; педагогічному аналізі народних пісень та фольклорного матеріалу шкільних програм і т.ін.

Головна мета спецкурсу – озброєння майбутніх вчителів знанням основних підходів, принципів і методів організації виховної роботи в початковій школі на матеріалі українського пісенного фольклору з урахуванням вимог суспільства й досягнень психолого-педагогічної науки.

Основними завданнями спецкурсу є:

формування в студентів переконаності у необхідності перебудови виховної діяльності на засадах народної педагогіки;

усвідомлення ними педагогічних можливостей української народної пісні та розвиток професійного інтересу і спрямованості на виховну діяльність на її основі;

формування необхідного й достатнього для проведення виховної роботи на матеріалі українського пісенного фольклору обсягу знань, умінь і навичок;

ознайомлення майбутніх педагогів з вітчизняним та зарубіжним досвідом використання народно-пісенної творчості у виховній роботі;

стимулювання потреби студентів у самовдосконаленні, розвиток їхньої творчої активності та ініціативи.

Викладання спецкурсу ґрунтується на принципах історизму, природо- і культуро відповідності, народності, науковості, наступності й послідовності, гуманістичної спрямованості, встановлення міжпредметних зв'язків та зв'язку професійного навчання з практикою організації виховного процесу у загальноосвітній школі. Реалізація останнього принципу передбачає "... організацію такого варіанту навчального процесу у педвузі, за якого навчальна діяльність студента за своїм змістом й характером максимально наближається до професійної діяльності вчителя у школі" [1, 5].

Спецкурс базується на теоретичних знаннях, засвоєних студентами у процесі вивчення суспільно-культурологічних, психолого-педагогічних, методичних й спеціальних дисциплін. Зміст і організаційні форми проведення занять визначаються з урахуванням спеціалізації підготовки студентів (в умовах двопрофільної підготовки) та етнокультурної своєрідності й фольклорно-виховних традицій свого регіону.

У ході викладання спецкурсу вважаємо педагогічно доцільним застосування як традиційних форм занять (лекцій, практичних, лабораторних), так і нетрадиційних: відвідування концертів народної музики, виступів гастролюючих фольклорно-етнографічних колективів; зустрічей з народними митцями, сучасними кобзарями й лірниками, педагогами-новаторами; етнографічних екскурсій; тематичних вечорів, концертів і лекцій-концертів студентів академічних груп; переглядів науково-популярних фільмів й телепередач, прослуховування радіопередач, створених на фольклористичному матеріалі; проведення вікторин і конкурсів на кращі знання народнопісенної творчості і т.д.

Ефективність опанування майбутніми вчителями змісту спецкурсу забезпечується, на нашу думку, застосуванням таких педагогічних методів і прийомів: соціально-історичного та художньо-педагогічного аналізу народнопісенних творів; порівняльної характеристики виконавських інтерпретацій; звукової анкети; музично-вербального спілкування; ладово-інтонаційного, ритмічного, гармонічного та ін. аналізу народнопісенних творів; дидактичних, ділових та рольових ігор; ситуативного моделювання, методу творчих завдань тощо. Останній метод застосовується з метою формування в студентів естетичної оцінки та естетичного ставлення до народнопісенних творів, навичок опрацювання їх у виховній роботі. Наприклад, майбутнім вчителям пропонується зробити порівняльний аналіз різних за жанрами пісень, а потім графічно зобразити їх за допомогою знакової моделі, графіку емоційного розвитку музично-поетичної мініатюри або малюнку; інсценувати пісню;

скласти рукописний шкільний співаник і т.д. Методи ситуативного моделювання, мікровикладання, дидактичних й ділових ігор використовуються для відпрацювання в студентів умінь і навичок навчально-виховної роботи на матеріалі пісенного фольклору у школі першого ступеня. Так, майбутнім педагогам пропонуються для розв'язання педагогічні задачі різної складності, виховної діяльності вчителя початкових класів засобами народної пісні тощо. Усі навчальні завдання мають добиратися на основі застосування диференційованого, індивідуального підходу, який передбачає врахування рівня готовності кожного студента, його особистісних якостей і т.ін.

Вивчення спецкурсу, на нашу думку, доцільно планувати у VIII навчальному семестрі, коли студенти отримали значний обсяг базових знань і готуються до виходу на переддипломну педагогічну практику.

Пропонуємо такий тематичний план курсу:

Т Е М И	Кількість годин		
	Лекц.	Практ.	Лаб.
Введення	1		
Українська народнопісенна творчість. Її виховний потенціал	2		2
Особливості музично-естетичної діяльності молодих школярів	2	2	
Використання української народної пісні у навчально-виховній роботі у початковій школі	2		2
Дитячі, ігрові й танцювальні народні пісні та методика їх використання у виховній роботі	2	2	
Родинно-побутові й жартівливі пісні та методика їх використання у виховній роботі	2	2	
Календарні й трудові пісні та методика їх використання у виховній роботі	2	2	
Український народнопісенний епос та методика його використання у виховній роботі	2	2	
Пісенний фольклор Полтавщини та методика організації й проведення виховної роботи в початковій школі на його основі	1	2	
Усього:	16	12	4

У Введенні викладено предмет і завдання курсу, розкрито його інтегративний характер, обгрунтовано підпорядкованість змісту меті оволодіння майбутніми вчителями методикою виховної роботи засобом народнопісенної творчості.

Вивчаючи тему – 1, студенти розглядають пісенний фольклор як органічну складову народної творчості, духовне коріння національної культури, ефективний народний освітньо-виховний розвивальний засіб. Вони знайомляться з жанровим багатством й регіональними особливостями пісенного фольклору, його естетико-педагогічними функціями, комунікативним характером інтонаційності народнопісенних творів.

У ході вивчення теми – 2 обгрунтовується сенситивність молодшого шкільного віку для виховання засобами пісенного фольклору, розкривається психологічний механізм впливу народнопісенних творів на особистість молодшого школяра, вивчаються методики діагностування рівнів вихованості та музично-естетичного розвитку дитини, доводиться педагогічна ефективність народних ігор-пісень.

Під час вивчення теми – 3 студенти знайомляться з метою, завданнями, принципами, формами та методами опрацювання народної пісні у навчально-виховній роботі з учнями початкових класів, розглядають особливості підбору народнопісенних творів, використовуваних у якості ілюстративного та дидактичного матеріалу на уроках з різних дисциплін та у позанавчальній виховній діяльності.

Тема – 4 підпорядковується меті ознайомлення майбутніх вчителів з видами, жанровими й структурними особливостями дитячих, трудових і танцювальних пісень та методикою їх опрацювання. Під час її вивчення студенти знайомляться зі збірниками й авторами пісень з дитячого репертуару, зокрема з основоположником його створення в Україні – В.Верховинцем.

З видовими і жанровими особливостями родинно-побутових і жартівливих пісень майбутні педагоги ознайомлюються під час вивчення теми – 5. Вони розглядають типологію художніх образів цих творів, значення у формуванні національного музичного менталітету (особливо коласкової), вивчають методiku інсценування жартівливих пісень та постановки музичної казки на їх основі.

У ході опрацювання теми – 6 увага студентів звертається на магічний характер календарних і трудових пісень, зв'язок їх з язичницькими та християнськими обрядами й діями, відображення у них національних звичаїв і традицій тощо. Майбутні вчителі аналізують можливості використання цих пісень у навчальній та позанавчальній виховній роботі, а також розглядають методичні аспекти проведення народних свят на матеріалі українського пісенного фольклору.

Тема – 7 присвячена вивченню методики організації навчально-виховної роботи в початковій школі на матеріалі українського пісенного героїчного епосу: історичних пісень та дум, співанок-хронік, чоловічих гуртових пісень тощо. Студенти аналізують тематику й типологію художніх образів пісенної епіки, особливості ритмо-синтаксичної будови, ладу та мелодико-інтонаційних зворотів пісень та дум. Вони знайомляться з історією кобзарства і лірництва на Україні, видатними народними співцями: О.Вересаєм, О.Барем, Ф.Холодним, П.Кравченком та ін. Окрема увага приділяється питанням відродження давніх кобзарських традицій в умовах сьогодення. Студентам презентується досвід освітньо-виховної діяльності Стрітівської школи кобзарського мистецтва Кагарлицького р-ну Київської обл., пропонується для ознайомлення творча лабораторія сучасного народного співця В.Литвина і т.ін.

Остання тема спецкурсу підпорядкована меті розкриття перед майбутніми вчителями специфіки народнопісенної творчості Полтави, основним народнопісенних жанрів та особливостей виконавської традиції у цьому регіоні України. Студенти знайомляться з життєвим та творчим шляхом легендарної авторки народних пісень Марусі Чурай, етнографічно-фольклористичними дослідженнями пісенного фольклору Полтавщини (К.Квітка, Е.Линьова, М.Лисенко, О.Маслов, В.Лідгорецький, О.Сластіон, М.Янчук та ін.), аналізують збірки народних пісень, укладені на матеріалі місцевого пісенного фольклору, опановують основи фольклорно-збирацької роботи тощо.

Критеріями визначення рівня засвоєння матеріалу спецкурсу є знання та уміння, які студенти мають продемонструвати під час заліку, а також у ході проведення різноманітних виховних заходів.

У процесі вивчення спецкурсу студенти повинні засвоїти ЗНАННЯ: основ фольклористики, історії українського пісенного фольклору, синкретичної природи української народної пісні, її художньо-виразних засобів, жанрової специфіки й національної своєрідності, естетико-педагогічних функцій; вітчизняного і зарубіжного досвіду використання народнопісенної творчості у навчально-виховній роботі; сучасного передового педагогічного досвіду; сутності, специфіки, змісту, мети, завдань й принципів навчально-виховної роботи засобами української народної пісні, її форм і методів, що впливають із жанрових особливостей; існуючої потної й методичної літератури, шкільних програм та їх пісенно-фольклорного забезпечення; практичного значення українського пісенного фольклору (пізнавання на слух, можливість відтворити голосом або за допомогою музичного інструменту; вікових і психологічних особливостей молодших школярів, закономірностей їхнього фізіологічного, естетичного, музичного та художньо-творчого розвитку; особливостей музично-естетичної діяльності молодшого школяра; психологічного механізму впливу української народної пісні на його емоційну, інтелектуальну та вольову сфери; методик діагностування рівнів вихованості, музично-творчого та естетичного розвитку, готовності учнів до сприйняття виховного впливу засобами українського пісенного фольклору тощо.

Під час опанування спецкурсу майбутні вчителі мають оволодіти УМІННЯМИ: діагностувати рівень вихованості учнів, їхнього музично-естетичного й художньо-творчого розвитку, готовності до сприйняття виховного впливу народнопісенними засобами; визначити мету, прогнозувати результати виховної діяльності, виявити можливі труднощі навчально-виховної роботи на матеріалі пісенного фольклору; здійснювати фольклорний матеріал шкільних програм; користуючись каталогом та довідково-інформаційними джерелами, складати список літератури до певної теми, рукописний шкільний співаник, репертуарний список до конкретного виховного заходу; класифікувати українські народні пісні з позицій їх виховного впливу та можливостей використання у різних видах діяльності учнів; педагогічно доцільно добирати народнопісенний матеріал і планувати його

використання у навчально-виховній роботі; складати сценарії, розробляти виховні заходи на матеріалі українського пісенного фольклору; творчо підходити до вибору форм і методів виховної роботи засобами народної пісні, адекватних її змісту та завданням; виразно виконувати народнопісенні твори або добирати фонограму, користуючись ТЗН; робити найпростіше аранжування, адаптувати пісню для дитячих хорових колективів різних типів, створювати нескладний акомпанемент; здійснювати порівняльний аналіз виконавських інтерпретацій народних пісень; організовувати музично-вербальне спілкування у процесі роботи з українською народною пісню; створювати установку на сприймання та залучення школярів до різних видів музично-творчої діяльності на їх основі; формувати позитивне естетичне ставлення до українського пісенного фольклору, викликати інтерес до виконання і слухання народної пісні; встановлювати стосунки співробітництва, співтворчості та "надихаючого управління" [2, 98] в процесі проведення виховної роботи на матеріалі народнопісенної творчості; використовувати мета-, інтра- та інтерпредметні зв'язки у навчально-виховній роботі народнопісенними засобами; аналізувати результати виховної діяльності та здійснювати її корекцію тощо.

Програма спецкурсу дозволяє певну варіативність його змісту в залежності від рівня підготовленості студентів, особливостей етнокультури певного регіону, а також від появи нової інформації та нового педагогічного досвіду виховної роботи в початковій школі засобами українського пісенного фольклору. Впровадження курсу у процес фахової підготовки майбутніх вчителів, на нашу думку, не лише позитивно позначиться на засвоєнні й відпрацюванні їхніх знань, умінь та навичок виховної роботи, але й сприятиме формуванню у студентів професійної спрямованості, потреби у побудові власної виховної діяльності на засадах народознавства, що є найвагомішим очікуваним результатом їхньої підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моделирование деятельности специалиста на основе комплексного исследования / Под ред. Е.Э.Смирновой. – М.: Изд-во ЛГУ, 1984. – С.5.
2. Скульський Р.П. Підготовка майбутнього вчителя до педагогічної творчості: Монографія. – К.: Вища школа, 1992. – С.98.

Василь Доронюк

СТРІЛЕЦЬКІ ТА ПОВСТАНСЬКІ ПІСНІ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Утвердження України як держави ставить на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання свідомого громадянина, патріота рідної землі. Виконання цього завдання лягає й на вчителя музики, вчителя-патріота, який свідомо ідентифікує себе з українською державою і відповідно впливає засобами музичного мистецтва на патріотичне виховання учнівської молоді, у зміст якого вкладається пісенна творчість українського народу, яка виникла в історичні періоди змагань за свою незалежність. До такої творчості відносяться стрілецькі й повстанські пісні.

Проблема широкого використання пісень січового стрілецтва та УПА в педагогічному процесі вищої школи – одна з актуальних проблем духовно-культурного відродження. Ці пісні складають один із пластів української пісенної культури, який повинен використовуватися з метою підготовки учителя музики до патріотичного та національного виховання учнівської молоді. Проте їх використання, на жаль, обмежене у педагогічному процесі на факультетах, де готують учителів музики. Це пояснюється тим, що педагоги мало обізнані зі скарбиною музичної культури періоду визвольної боротьби.

Пісні українських січових стрільців (УСС) створювалися людьми, які прагнули волі і державності. Тому авторство багатьох творів невідоме. Історія зберегла імена братів Богдана і Левка Лепких, Кирила Трильовського, Романа Купчинського, Михайла Гайворонського, Михайла Кураха, що були січовими стрільцями і створили чимало пісень, які стали золотим фондом пісенної творчості українського народу. До обробки стрілецьких пісень звертались такі корифеї музичної культури, як Микола Леонтович, Кирило Степенко, Станіслав Людкевич, Євген Козак, Микола Колесса, Олександр Кошляк, Борис Кудрик та ін. Вони відточували їхні грані, оздоблювали звукову палітру і повертали народу дорогоцінний діамант.

Поразка у визвольних змаганнях 1917–1920 р.р. і втрата української державності обумовила нові форми боротьби за національну ідею, але пісня продовжувала бути зброєю в боротьбі за свободу.